

Gemeente
Amsterdam

Erfgoed in een dynamische stad

Bestuursopdracht voor het inzetten en
afwegen van erfgoed bij de groei en
de toekomst van de stad

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Erfgoed in een stad die steeds vernieuwt	4
3. Waarom een bestuursopdracht?	8
4. Doel	12
5. Beoogde resultaten	13
6. Uitwerking en proces	15

1. Inleiding

Erfgoed is van iedereen. Het verbindt ons met het verleden vanuit het nu. Het zorgt dat we ons herkennen in onze buurt. We hebben immers allemaal onze ankerpunten in een buurt of straat die te maken hebben met het verleden en met onze herinneringen. Erfgoed gaat niet alleen over monumentale gebouwen maar ook over andere sporen uit het verleden die soms onverwachtse verhalen blootleggen.

Begin 2021 werden de resten van Herberg De Rode Leeuw ontdekt op een bouwperceel aan de Sloterweg. De Sloterweg ontwikkelde zich vanaf de 14de eeuw van van ontginningsdijk tot een belangrijke verkeersader voor het snel groeiende Amsterdam. Omdat buiten de stadsgrenzen geen accijzen werden geheven, kon men er ook nog eens goedkoop drinken. Deze herberg had om die reden de bijnaam Dronkemanshuisje.

Ook als een gebouw of een plek op het eerste gezicht niet zo bijzonder lijkt, zijn er verhalen mee verbonden. Die verhalen maken we samen, ongeacht wie je bent. In de gebouwen en straten om ons heen zien we waar we vandaan komen, maar vinden we ook ideeën voor waar we naartoe willen. En dan is het goed om te beseffen dat het erfgoed van nu ook eens nieuw en misschien wel controversieel was. Erfgoed staat immers nooit stil. Erfgoed is nu.

Daarom wil het college in deze tijd waarin de stad groeit, erfgoed gebruiken om nieuwe buurten en plekken een eigen karakter te geven. Om de stad mooi te laten groeien moeten we zorgvuldig omspringen met erfgoed. Waarbij we ook ruimte moeten geven voor vernieuwing. Met het verbinden van dat wat er was met dat wat er is en wat moet gaan komen, bouwen we een stad die we kunnen begrijpen en waar we ons thuis voelen. Deze opdracht willen wij ons als college stellen.

2. Erfgoed in een stad die steeds vernieuwt

De jaarringen van de stad

Amsterdam heeft een eeuwenoude traditie van doorbouwen op de bestaande stad. Elke buurt, elk gebouw en elke plek maakt deel uit van een lange lijn door de geschiedenis. Niet voor niets hebben we

het over de jaarringen die de groei van de stad markeren. Op verschillende plekken en eigenlijk in iedere straat vind je ze terug: de echo's uit het verleden. Het verleden klinkt door in het heden. Door erfgoed weet je waar je bent.

Een polderhuisje in de Pijp en de oude bibliotheek op de Prinsengracht (foto's Paul Nieuwenhuizen), de molen in Oost en de Josephkerk oftewel Vluchtkerk in Nieuw West zijn voorbeelden van doorleefde plekken in de stad die ieder een eigen verhaal vertellen.

Erfgoed van de toekomst

De waardering voor erfgoed verschuift voortdurend. Zo vonden we nog maar enkele decennia geleden dat de Jordaan, maar ook de 19de-eeuwse buurten wel konden worden gesloopt. Ook de archi-

tectuur van de wederopbouw kan nog niet zo lang op onze waardering rekenen. En van de sloop van het Wibauthuis, voor sommigen ooit het lelijkste gebouw van Amsterdam, hebben we nu een beetje spijt.

Niet alleen de grachtengordel maar ook de kop van de Sloterpas en de eerste flats van de Bijlmer worden gekoesterd. Net als de historische binnenstad zijn deze gebieden aangewezen tot beschermd stadsgezicht. De collectie beschermde gebieden toont aan dat de waardering voor het erfgoed door de tijd heen veranderd. We koesteren nu dingen die vroeger vanzelfsprekend waren of ronduit verguisd zoals het Zandkasteel in Zuidoost of het postmoderne gebouw aan het Rokin uit 1990.

Erfgoed staat gewoon op straat, iedereen kan het overal en altijd zien. Maar het verhaal van de stad moet steeds opnieuw worden verteld. Beslissingen die we vandaag de dag nemen kunnen ingrijpende gevolgen hebben. De vorige crisis, toen de bouwproductie min of meer stil kwam te liggen, heeft laten zien dat het soms een voordeel kan zijn om even een pas op de plaats te maken. Door de gebouwen tijdelijke invullingen te geven, ontstaan nieu-

we ideeën over de omgang met zo'n gebouw. Bovendien kan er meer waardering voor ontstaan en krijgt het de ruimte om naar een nieuw gebruik toe te groeien. Zodoende ontvouwde de NDSM-werf zich uit tot een plek voor creatieve pioniers. Maar ook de gerenoveerde Aireyblokken en het tot hotel getransformeerde Rembrandtparkgebouw kregen door deze adempauze een facelift en een nieuwe functie.

Aireyblokken Burgemeester De Vlughtlaan (foto Paul Nieuwenhuizen), NDSM-terrein, Ramadahotel voorheen het Rembrandtparkgebouw.

Nu er alweer jaren aan de stad gebouwd wordt, gunnen we onszelf niet altijd de tijd om ook het erfgoed van de toekomst in beeld te brengen. In de haast om nieuwe woningen te bouwen, moeten we niet vergeten ruimte te nemen steeds de verbinding te leggen met het verleden. En ons de vraag te stellen hoe we door het gebruik van erfgoed kunnen werken aan een complete en leefbare stad. Het antwoord op deze vraag kan steeds anders zijn. Maar hem beantwoorden vergt een frisse en onbevooroordeelde blik, ook op het jonge erfgoed.

Voor al aan de rafelranden van de stad, de industrieterreinen en de buurten die na 1965 gebouwd zijn, vinden we parels waarvan de glans nog niet door iedereen wordt gezien .

3. Waarom een bestuursopdracht?

Als grootste monumentenstad van Nederland heeft Amsterdam een eer hoog te houden. We gaan zorgvuldig om met ons werelderfgoed en ook voor de 19de eeuwse Ring en de buurten daaromheen hebben we de waarden in beeld. In de afgelopen jaren zijn er mooie combinaties gemaakt tussen oud en nieuw en zijn er zo betekenisvolle plekken aan de stad toegevoegd.

De Westergasfabriek herbergt tegenwoordig verschillende culturele functies en heeft een nieuwe rol gekregen voor de buurt.

Het is een uitdaging om erfgoed te beschermen en samen te laten gaan met de groei en verdichting van de stad. Als dat lukt maken we een stad die de kracht van erfgoed juist benut, die buurten versterkt doordat het nieuwe voortbouwt op sterke historische structuren. Een buurt die meteen een hart en een identiteit heeft. Toch is dat niet gemakkelijk. Daarom heeft het college besloten tot deze bestuursopdracht om daarmee deze opgave op te pakken.

Bij de ruimtelijke opgaven in de stad komt de discussie over de rol van cultuurhistorie vaak laat op gang. Het gevolg is dat be-

langen tegengesteld lijken te zijn: kiezen voor het behoud van een bijzonder pand staat dan gebiedsontwikkeling in de weg, of betekent dat moet worden teruggekomen op eerder gemaakte afspraken.

Dat is een gemiste kans omdat die bijzondere panden en structuren juist een unieke bijdrage kunnen leveren aan gebiedsontwikkeling als deze eerder in beeld zijn. Onderzoek naar de cultuurhistorische waarde en de betekenis van een gebouw, een woningblok of groengebied brengt vaak nieuwe gezichtspunten met zich mee. Die kunnen ertoe leiden dat er met het bestaande meer mogelijk blijkt te zijn dan aanvankelijk werd gedacht.

Anne Frankhuis, en Ons lieve heer op Solder met moderne toevoegingen waardoor hun voortbestaan werd gewaarborgd.

Erfgoedkwaliteiten zijn kwetsbaar en beslissingen daarover kunnen niet worden teruggedraaid. Eenmaal gesloopt is het voor altijd weg. Andersom kan niet alles behouden blijven en kunnen ook andere belangen, zoals de bouw van nieuwe woningen in de bestaande stad, nieuwe sportvoorzieningen of scholen soms bewust zwaarder wegen. Het gaat erom dat die afwegingen tijdig, transparant en expliciet gemaakt worden. Alleen dan wordt erfgoed een smaakmaker in plaats van een stoorzender.

Deze bestuursopdracht is erop gericht om erfgoedwaarden beter en eerder mee te wegen bij vernieuwing. Dan moet een balans gevonden worden tussen de toegevoegde waarde van erfgoed en de ruimte voor vernieuwing. Het onderkennen, be-

trekken en afwegen helpt daarbij. Op die manier kunnen op het juiste moment betere keuzes gemaakt worden waar erfgoed wordt beschermd en waar andere belangen zwaarder wegen. Daarmee geven we ook ruimte om nieuw erfgoed te laten ontstaan. We doen dit niet met nieuw beleid, maar door het bestaande instrumentarium beter in te zetten. Zo bouwen we steeds verder aan de schoonheid van de stad.

En dat willen we samen doen. Bij de instandhouding van ons erfgoed zijn immers veel gepassioneerde mensen en partijen betrokken, vanuit een eigen perspectief, functie en rol. Gesprekken met bewoners, erfgoedorganisaties, onderwijsinstellingen en andere kennisinstututen zijn essentieel om scherp te blijven, beleid te actualiseren, en trends te herkennen.

Van der Pekbuurt is dankzij inspanningen van de bewoners blijven staan.

Nieuw instrumentarium

In de nieuwe Omgevingswet die ingaat in 2022 is een goede omgevingskwaliteit een centrale doelstelling. Een goede omgevingskwaliteit is omschreven als een samenspel van erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap. Om hier toe te komen is een integrale benadering essentieel. In Amsterdam zijn we hierop aan het voorsorteren. Daarbij hebben we de afgelopen tijd geconstateerd dat integrale planvorming en het op tijd in beeld brengen van cultuurhistorische waarden kan helpen bij:

- het leveren van maatwerk voor een effectieve en respectvolle verduurzaming van erfgoed;
- het organiseren van participatietrajecten voor bewoners/gebruikers. De geschiedenis van een buurt of plek is een uitstekende gespreksstarter om samen met bewoners tot gedragen plannen te komen. Gebleken is dat betrokken bewoners of erfgoedorganisaties soms te laat of onvoldoende zijn geïnformeerd. Terwijl een deel van het planproces al in gang is gezet, doen zij een verzoek tot aanwijzing tot gemeentelijk monument of beschermd stadsgezicht, om meer grip op de plannen te krijgen (bijvoorbeeld IJ-plein). Dit kan bijvoorbeeld leiden tot vertraging van proces, extra kosten en negatieve publiciteit;
- afstemming met externe partijen zoals woningbouwcorporaties en ontwikkelaars bij planontwikkeling: tijdig het gesprek aangaan over integratie van erfgoedwaarden zorgt voor een soepeler planproces

4. Doel

Erfgoed lijkt op gespannen voet te staan met vernieuwing. Maar dat hoeft niet.

Deze bestuursopdracht moet zorgen dat spanning wordt omgezet in synergie. Waarbij erfgoed soms betekenis geeft door behoud en soms ook door flexibiliteit.

Het college vindt het immers belangrijk dat de waarden van het oude en het nieuwe respectvol bij elkaar komen. Soms moet dan misschien de weg vrij gemaakt worden voor nieuw erfgoed. Het bestaan-

de instrumentarium versterken en dat beter met elkaar verbinden is het uitgangspunt voor een goede balans.

Met deze bestuursopdracht willen we de bestaande waarden in beeld brengen, de belangrijkste waarden goed beschermen en een proces inrichten voor de afweging van erfgoed ten opzichte van andere belangen zoals verdichting. Hiermee kunnen behoud en ruimte geven voor ontwikkeling, samen komen.

Pakhuis de Zwijger en Kraanspoor, oud en nieuw verenigd

5. Beoogde resultaten

Om aan de bovenstaande doelen te voldoen gaan we werken aan verschillende resultaten. Veel van deze producten zijn reeds in ontwikkeling, maar kunnen worden geoptimaliseerd en beter en efficiënter worden benut bij gebiedsontwikkeling.

a) De erfgoedwaarden van de stad tijdig in beeld krijgen en kennis op peil brengen door middel van inventarisaties :

- **Inventarisatie en waardering gebouwen en gebieden uit de periode 1965-1985**

Naar aanleiding van raadsvoorstel van 12 juni 2013 van de raadsleden Ruigrok en Van der Ree (VVD) en Verbeet en Mulder (PvdA) getiteld: 'Naoorlogs erfgoed in beeld en benut' waarin is verzocht om een inventarisatie van de belangrijkste, monumentale ankers en bijzondere stedenbouwkundige structuren in de naoorlogse wijken.

- **Inventarisatie industriële gebieden:** onderzoek en de waarden in beeld brengen.

- **Inventarisatie historische dorpen en linten:** onderzoek en de waarden in beeld brengen.

- **Actualiseren waardenkaart 19de-eeuwse Ring**

Naar aanleiding van de motie Boomsma bij de begroting 2020 (actualiseren waardenkaarten 19de-eeuwse Ring) is een eerste onderzoek gedaan en veldwerk verricht.

b) De erfgoedwaarden optimaal borgen in het beschikbare instrumentarium

- **Voorstel maken voor het borgen van de geconstateerde waarden**

(ook naar aanleiding van de bovengenoemde inventarisaties) bijvoorbeeld door het aanwijzen van nieuwe monumenten of beschermen via bijvoorbeeld het bestemmingsplan en vanaf 2022 het omgevingsplan.

- **Bestuurlijke afweging bij sloop van "orde 2 panden"** toewerken naar aanscherping van ruimtelijke regels omtrent orde-2 panden om de waarden die horen bij orde-2 beter te waarborgen. Dit moet niet alleen bijdragen aan het creëren van een afwegingsmoment bij sloopvoornemens van beeldbepalende orde 2 panden (in tegenstelling tot de huidige situatie waar sloop zonder vergunning mogelijk is) maar ook bijdragen aan het uniformeren van het huidige afwegingskader bij het slopen van orde 2 panden zoals nu gangbaar is in de het stadsdeel Centrum en delen van Zuid en West. Het is expliciet niet de bedoeling om van orde-2 panden orde-1 te maken.

c) Procesafspraken maken om erfgoedwaarden tijdig te betrekken bij planvorming en gebiedsontwikkeling, waarmee interne gemeentelijke processen beter op elkaar worden afgestemd.

- **Erfgoedwaarden in relatie tot gebiedsontwikkeling** in beeld brengen

door middel van gebiedsanalyses en discussiekaarten om zo het proces in goede banen te leiden.

- d) De erfgoedwaarden verankeren in de omgevingsvisie/uitvoeringsagenda en het omgevingsplan.
- we benoemen de **kwaliteiten op het gebied van erfgoed** en borgen deze in de omgevingsvisie en de uitvoeringsagenda.
 - We maken in de **uitvoeringsagenda** richtinggevende keuzes over waar verdichting zwaarder weegt dan behoud van het erfgoed
 - we zorgen ervoor dat het huidige instrumentarium voor bescherming van het erfgoed wordt geborgd in het **omgevingsplan** en benutten daarvoor de mogelijkheden die de omgevingswet ons biedt.

Bestuurlijke afstemming/ Bestuurlijk team

Door de groei van de stad neemt de druk op de ruimte toe. Ontwikkelen, ontwerpen en bouwen voor de stad komt steeds meer neer op het herontwikkelen en herontwerpen van bestaande structuren. Boven genoemde acties en producten houden verband met elkaar en moeten met elkaar verknoopt worden. Hier komen de portefeuilles Erfgoed, Ruimtelijke Ordening, Grond en Ontwikkeling, Bouwen en Wonen, Openbare Ruimte en Groen samen. Het optimaal inzetten van erfgoed bij de groei van de stad is dus een college-brede verantwoordelijkheid waarbij ook de stadsdeelcommissies betrokken zijn.

Voor een voldoende draagkracht wordt voorgesteld om een bestuurlijk team te formeren bestaande uit de wethouders Monumenten en Ruimtelijke Ordening en een stadsdeelbestuurder.

Financieel

De kosten voor de uitwerking van deze bestuursopdracht zullen indien nodig, binnen bestaande taken en budgetten van stad en stadsdelen ingevuld worden.

6. Uitwerking en proces

Q2 2021-Q4 2021

Wat: Inventarisaties Post 65, industriële gebieden, dorpen en linten, actualisering 19de-eeuwse Ring afgerond.

Product: Digitale kaartenbeelden van ordewaarderingen

Portefeuilles: Monumenten, Ruimtelijke Ordening, stadsdelen

Wat: In beeld brengen van de erfgoedwaarden in relatie tot gebiedsontwikkelingen (per stadsdeel);

Product: Kaartbeelden met kansen en knelpunten

Portefeuilles: Monumenten, Ruimtelijke Ordening, Bouwen en Wonen, stadsdelen

Wat: Uitwerkingsagenda Omgevingsvisie

Product: Bestaande waarden in verband brengen met ontwikkelopgaves

Portefeuilles: Ruimtelijke Ordening

Q3 2021-Q4 2021

Wat: Uitwerken van een afwegingskader bij sloop van "orde 2 panden" in het omgevingsplan

Product: Raadbesluit voor afwegingsakader bij sloop van "orde 2 panden"

Portefeuilles: Ruimtelijke Ordening, Bouwen en Wonen, stadsdelen

Q4 2021 en verder

Wat: Voorstel maken voor het borgen van de geconstateerde waarden bijvoorbeeld door het aanwijzen van nieuwe monumenten of beschermen via omgevingsplan

Product: Geactualiseerde ordewaarderingen, nieuwe monumenten en nieuw beleid in Omgevingsplan (na 2022 tot 2029)

Portefeuilles: Ruimtelijke Ordening, stadsdelen

